

IMPACTUL ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII ASUPRA CULTURII SPIRITUALE

Vasile Țapoc,
dr. hab., prof. univ., USM

A afirma că tehnica conduce la obținerea de performanțe, înseamnă a cădea în banalitate. Cine astăzi nu-și dă seama că mecanizarea, automatizarea, cibernetizarea și robotizarea au un singur scop – creșterea eficienței muncii noastre manuale și eliberarea muncii intelectuale de rutină în scopul obținerii timpului pentru concentrarea asupra vieții spirituale, creației, protejării și antrenării forțelor noastre vitale prin sport, meditații, lecturi etc.

O privire sinoptică asupra istoriei ne va arăta clar că evoluția societății e orientată spre societatea informațională. De exemplu, dacă în antichitatea greco-romană și în Evul Mediu majoritatea populației era inclusă în activități agricole, în epoca modernă, adică în capitalism – preponderentă devine activitatea industrială, iar din 1956 în SUA majoritatea au început să activeze în domeniul informațional. Astăzi spre exemplu, „numărul fermierilor americani este mai mic decât cel al cercetătorilor și profesorilor care lucrează în universități” [1,74-74]. Astfel tehnica are principalul merit de a elibera „resursele intelectuale”, care sunt inepuizabile, fiind regenerabile și „în continuă creștere”. Dar să nu fim prea optimiști. Același autor menționează mai departe că aceste „resurse intelectuale” „deocamdată sunt...slab utilizate”. Chiar la oamenii care gândesc foarte mult, utilizarea capacității intelectuale nu depășește 5-7% [2, 74].

Dacă întregul progres științifico-tehnic „ne-a ridicat” la nivelul de 5-7%, atunci care era procentul utilizării gândirii la antici? Cu siguranță că era mai mare decât la contemporanii noștri. Și atunci ceva aici nu se primește, deoarece cu o gândire slabă antichitatea greacă n-ar fi dus o viață spirituală atât de intensă, lucru despre care ne mărturisește moștenirea filosofico-științifico-artistico-religios-literară.

Și alt moment. Da, tehnica eliberează timp liber. Dar tot ea în urma mașinării și, deci, industrializării, îl consumă pentru lichidarea consecințelor impactului dezvoltării tehnicii asupra naturii. De ce se primește lucrul acesta. Cauze probabil sunt mai multe.

În primul rând, omul e cointeresat să-și ușureze munca prin folosirea tehnicii, dar nimeni nu poate afirma cu certitudine că timpul eliberat îl va folosi, în mod inevitabil, pentru alte activități benefice. În al doilea rând, competența și obiectivele celor care inventează tehnica și celor care o folosesc nici pe departe nu sunt identice. Savanții din domeniul științelor aplicate, inventatorul și inginerul pot întruchipa informații științifice și tehnice de ultimă oră, dar ieșită în „lumea mare” această tehnică nimerește în mâini cu o pregătire tehnico-

profesională modestă. Și acest fapt anulează, reduce aproape la zero întregul efort al „aristocrației” tehnico-științifice.

Și atunci care este ieșirea – cu fiecare agregat tehnic să opereze un profesionist de talia savantului, care a investit ideile sale în mașina respectivă sau inginerul, care stăpânește la perfecție tehnologia folosirii, exploatarea acesteia? E un lucru irealizabil. Atunci care-i ieșirea din situația dată?

Ne adresăm iarăși la istorie și privim mai atent asupra proceselor ce s-au produs. Tehnica și consecințele ei – industrializarea vin odată cu era științei – cu epoca modernă – epocă a nașterii și maturizării capitalismului. Tot atunci începe și subțierea stratului spiritual al vieții omului. Materialismul – și el un produs al științei a încurajat libera cugetare, ateismul, dar și revoluția franceză și ulterior ideologia marxist-leninistă care au îndepărtat, fiecare prin mijloace proprii, omul de la vocația sa spirituală.

Este important să conștientizăm că, odată cu instaurarea epocii moderne, civilizația europeană s-a abătut de la traseul pe care-l urmasse cultura Greciei antice. La greci tehnica (gr. *techné*) însemna atât „meșteșug” și „știință aplicată”, cât și „iscusință, artă” [3,267]. Ridicarea meșteșugului peste materializarea științei aplicate până la cel de artă făcea din tehnică o modalitate perfectă de realizare valorică și originală a vocației producătorului ei. Într-o asemenea situație ea (tehnica) reprezenta pe lângă utilitate și exteriorizarea capacităților creative ale inventatorului ei, adică cultura acestuia. Odată implimentată în activitatea comunității sociale tehnica nu doar aducea un plus de confort și de eficiență în activitatea omului, ci servea și în calitate de condiție de a nu pierde din vedere și de a încuraja realizarea potențialului de creație al acestuia. Anume această menire a tehnicii a fost păstrată și utilizată până în Epoca Renașterii.

Cu instaurarea modernității rolul științelor naturii și al tehnicii se schimbă. Cunoștințele sunt orientate spre o finalitate materială: „stăpânirea naturii” (Fr. Bacon). Nu obținerea armoniei cu natura, inclusiv cu propria natură, ci exploatarea naturii – acesta devine scopul științelor naturii și al tehnicii în perioada ce a urmat după Renaștere. Vor trece secole, ca să se ajungă la conștientizarea pericolului ce-l aduce turnura respectivă a științei și tehnicii.

Jürgen Habermas, referindu-se la acest pericol îl citează pe Herbert Marcuse care scria: „Metoda științifică, care a permis stăpânirea mereu mai eficace a naturii, a oferit de asemenea conceptele pure ca și instrumentele pentru o dominație mereu mai eficace a omului asupra omului prin *intermediul* stăpânirii naturii... Astăzi dominația se permanentizează și se extinde nu numai prin intermediul tehnologiei, ci și *ca tehnologie*, și aceasta oferă puterii politice expansive, care absoarbe toate domeniile culturii, marea sa legitimize. În acest univers tehnologia oferă de asemenea marea raționalizare a privării omului de libertate și demonstrează imposibilitatea „tehnică” ca omul să fie autonom, să-și

determine el singur viața sa. Căci această absență a libertății nu apare nici ca ceva irațional, nici ca ceva determinat politic, ci mai curând ca subordonare față de aparatul tehnic care extinde confortul existenței și ridică productivitatea muncii. În acest fel, raționalitatea tehnologică nu pune în cauză legitimitatea dominației, ci mai curând o apără, iar orizontul instrumentalist al rațiunii se deschide spre o societate totalitară de un fel rațional” [4, 146].

În așa fel atenuarea mizeriei materiale, dispariția unor boli, crearea unui confort pentru existența biologică, obținute prin dezvoltarea științelor naturii și tehnicii, trebuie „plătite”, după cum reiese din citatul de mai sus, cu prețul dacă nu al pierderii, apoi acel al pericolului pierderii libertății omului. Plata cam neașteptat de scumpă.

În același timp din antichitate și până în timpurile noastre s-au produs metamorfoze radicale, după cum s-a menționat, și în dezvoltarea științelor naturii, îndeosebi după secolul al XVII. Dacă constituirea fizicii, denumire generală pentru științele experimentale, s-a datorat geniului unificator al lui Isaac Newton și contemporanilor săi, apoi dezvoltarea ulterioară a acesteia a apucat pe o cale opusă unificării. Cu referire la acest moment filosoful spaniol Jose Ortega y Gasset scria: „ Pentru a progresa, știința avea nevoie de specializarea oamenilor de știință. A oamenilor de știință, nu a științei însăși. Știința nu este specialistă. *Ipsa facto* ar înceta să mai fie adevărată, dacă ar fi separată de matematică, de logică, de filosofie. Dar în ceea ce privește munca științifică, aceasta da, trebuie să fie – iremediabil – specializată” [5, 131]. Și ca urmare s-a produs specializarea, o specializare barbară, când specialistul în știință, asemenea tehnicianului practic, „este un om care, din tot ceea ce trebuie să știe ca să fie un personaj cultivat, nu cunoaște decât o anumită știință, dar și din aceasta știe bine doar o mică porțiune, în care el este un anumit cercetător. Și astfel ajunge să considere o virtute faptul că nu-l interesează ceea ce rămâne în afara restrânsului domeniu de care se ocupă și proclamă drept *diletantism* curiozitatea care se manifestă pentru știință în ansamblu” [5, 131-132]. Ca rezultat, dacă în dezvoltarea modernă a tehnicii a dispărut elementul artei, al creației spirituale, protejatoarele a originalității individului, apoi în aceeași perioadă și din activitatea savantului, de regulă, a dispărut cultura generală, ce constituie spiritul științei în totalitatea ei. Excepții prezintă savanții ce au creat opere eponime, exemplu servind savanți de „talia” lui A.Einstein. Adică acei savanți care au reușit să îmbine asemenea grecilor antici cunoașterea cu înțelegerea, tehnica și cultura.

Astăzi ar fi o pierdere de timp și un lucru prea ușor să te îmbeți de succesele științei și tehnicii sau să le condamni pentru aspectele negative. E un lucru cu mult mai interesant și de mai mare folos să înțelegi care au fost factorii ce au condiționat abaterea despre care s-a vorbit. Și factorul acesta se numește cu un cuvânt arhicunoscut – cultură. Nici o știință și nici o tehnică, oricât de avansate n-ar fi ele, nu pot suplini, adică înlocui măcar temporar, fără a provoca urmări

grave, cultura. Acestea fiind spuse precizăm: științele naturii, atât experimentale cât și teoretice, evoluiază până la urmă în tehnică și doar științele umanistice, filosofice și credințele religioase culminează în și prin cultură.

În încheiere la cele menționate venim cu niște constatări dintr-o lucrare ce poartă un subtitlu semnificativ: *Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?* Autorul cu privire la ceea ce ne interesează menționează: „...cultura este superioară tehnicii din *toate* (subl.aut – V.Ț.) punctele de vedere. Această concepție, anticii o împărtășeau. Noi pretindem a o recunoaște, fără a o mai practica. Ce s-a schimbat? Pierzând cultura, noi am rămas doar cu tehnica. Dar tehnica, oricât de subtilă și de miraculoasă, nu poate suplini funcțiile îndeplinite de cultură: îi lipsește atenția pentru sens și o descalifică limitarea la instrumental... Oricât de puternici am fi – concluzionează autorul în continuare – și oricât de bine am trăi din punct de vedere material, tot barbari rămânem. Am uitat că inteligența noastră, formată de moștenirea Grecii antice și de Evul Mediu creștin, are cu necesitate doi plămâni: cultura și tehnica. Cancerizând cultura prin profesarea unui suprematism al tehnicii, inteligența a rămas să respire cu un singur plămân, amenințat și el...de sufocare” [6,289].

Materializarea ontică a barbarului de astăzi îl prezintă omul – *kitsch*. Acesta din urmă vrea să fie mințit prin pseudo valori, dar „într-o manieră frumoasă”. Pasivitatea mentală și lenea spirituală sunt cele mai „profunde” caracteristici ale omului . *kitsch* [7, 251-254]. Acesta este „varianta” barbarului contemporan, creat și cu aportul științelor naturii și ale tehnicii ultramoderne. Ieșirea? Întoarcerea spre valori culturale perene: credința strămoșească, filosofia universală și națională, științele umanistice, bazate pe metode adecvate: fenomenologia și hermeneutica, profitând de timpul eliberat de tehnica contemporană în munca cu combaterea barbariei spirituale din noi înșine.

Referințe bibliografice:

1. Lorin Cantemir, „*Nu există incompatibilitate între umanism și tehnică*” – în: Nicolae Busuioc, *Oglinzile cetății*. Dialoguri iesene, v.2, Chișinău: Știința, 1994, pp.72-78.

2. Ibidem.

3. Francis E. Peters, *Termenii filosofiei grecești*. Tr. de Dragan Stoianovici, București: Ed. Humanitas, 1993, 325p.

4. Jurgen Habermas, *Tehnica și știința ca „ideologie”* – Jurgen Habermas, *Cunoaștere și comunicare*. Tr. de Andrei Marga, Walter Roth, Josif Wolf, București: Ed. Politică, 1983, pp.142-189.

5. Jose Ortega y Gasset, *Revolta maselor*. Tr. de Coman Lupu, București: Ed. Humanitas, 1994, 245p.

6. Horia-Roman Patapievic, *Om recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?”* Ed.a V-a, București: Ed. Humanitas, 2008, 507p.

7. Matei Călinescu, *Omul kitsch – în Matei Călinescu, Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*. Ed. A 2-a, revăzută și adăugată. Tr. din engleză de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Iași: Ed. Polirom, 2005, pp.251-254.

RELAȚIA INDIVID-SOCIETATE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Valeriu Capcelea, conf. univ., dr. hab.,
Universitatea „Alec Russo”

Două schimbări importante și de amploare sunt induse de două din cele mai reprezentative procese sociale ale începutului de mileniu: globalizarea și individualizarea. Primul proces erodează frontierele dintre statele și societățile naționale și prezintă filozofiei sociale un univers social nou al societății despărțite de statul național. Al doilea proces erodează structurile și categoriile sociale integratoare ale societății industriale și prezintă filozofiei un șantier profund novator al societății și comunității individualizate.

În această ordine de idei, relația individ-societate constituie o temă centrală a meditației filozofiei sociale, în diversitatea ramificațiilor pe care le cunoaște începând de la apariția ei din sec. al XIX-lea, dar mai ales în prezent. Această problematică a fost și rămâne una din cele mai viu disputate având, între consecințele nedorite, și o anumită devalorizare, mai ales, pentru aparenta lipsă de rodnicie a dezbaterilor.

Filozoful român M. Florian remarcă, că dualismul ontologic individ-societate se referă la structura și originea vieții sociale și istorice a omului [3, p. 482]. Însă, în pofida caracterului lor abstract și vag, termenii în discuție, nu sunt obscuri, așa cum sunt uneori apreciați, deoarece ei au cunoscut un proces de mistificare prin limbaj, care personifică, fie societatea, fie individul. O altă sursă de deformare a raportului lor au oferit-o și abordările parțiale în cadrul unor discipline sociale, mai ales, în cadrul unor teorii politice sau economice (spre exemplu, în cadrul teoriei liberale a inițiativei individuale neîngrădite și, pe de altă parte, a teoriei dirijiste de tip colectivist, coercitiv care înăbușă orice inițiativă particulară) [3, p. 509].

Opunerea individului societății sau viceversa are rădăcini mai adânci decât cele menționate. În opinia lui M. Florian „faptul prim ontologic este neexistența unui Om colectiv, a unei societăți substanțiale, a unui Supra-individ social, ci dimpotrivă existența unor oameni, a unor indivizi sociali” [3, p. 509]. Problema actuală în înțelegerea raportului individ-societate, constă, în opinia noastră, nu în